

Wprowadzenie

§ 1. Uzasadnienie wyboru tematu

Zagadnienie instytucji głosowania w wyborach na statkach morskich w prawie polskim i obcym, jak dotychczas, najczęściej było elementem składowym podręczników do nauki prawa konstytucyjnego, co determinowało niewielką objętość, jaką poszczególni autorzy poświęcali mu w swoich opracowaniach.

W PRL kwestia głosowania w wyborach na statkach morskich nie była w ogóle przedmiotem refleksji publikacji z zakresu polskiego prawa państwowego¹ albo poświęcano jej niewiele miejsca².

Także w III RP tytułowe zagadnienie nie zostało poddane głębszej analizie naukowej³. Dla przykładu, *L. Garlicki* w 1998 r. wskazywał, iż: „zasada powszechności prawa wyborczego może nabrać realnego charakteru tylko wtedy, jeżeli ordynacje wyborcze ustanawiają system jej gwarancji, tzn. procedury i instytucje, które zapewniają możliwość oddania głosu każdej osobie do tego uprawnionej. Jedną z gwarancji czynnego prawa wyborczego są zasady tworzenia obwodów głosowania. Obwody głosowania są to jednostki terytorialne, w ramach których oddaje głos określona grupa wyborców”⁴. Jednak w odniesieniu do obwodów na statkach morskich, ich charakter nabiera specjalnego wymiaru. Z kolei *J. Majchrowski*, dokonując analizy ordynacji wyborczych do Sejmu RP z 1989, 1991 i 1993 r., ograniczył się do tezy, że: „wszystkie polskie ordynacje wyborcze do Sejmu i Senatu zezwalały na tworzenie obwodów głosowania poza terytorium Rzeczypospolitej oraz na polskich statkach”⁵. Zagadnienie głosowania na polskich statkach morskich często było omawiane jedynie o tyle, o ile miało to znaczenie dla tych zasad i instytucji, które stanowiły

¹ A. Burda, *Polskie prawo*, 1965, s. 209–227.

² F. Siemieński, *Prawo konstytucyjne*, s. 186–187.

³ S.J. Jaworski, *Zasady*, s. 38; A. Kisielewicz, *Ustrój*, s. 78.

⁴ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, 1998, s. 122.

⁵ J. Majchrowski, *Ordynacje*, s. 186.

główny temat opracowań⁶. Pewnym wyjątkiem była monografia *J. Buczkowskiego* wydana w 1996 r., ale i ona nie zawierała pogłębionej i całościowej analizy zagadnienia tworzenia obwodów głosowania na polskich statkach morskich. Naukowiec ten spostrzegł, że zasada powszechności wyborów nazywana jest „zasadą matką” dla pozostałych i ma szczególnie bliskie związki głównie z zasadami wolności, równości, bezpośredniości wyborów⁷. Podobnie, *A. Żukowski* w książce poświęconej systemowi wyborczemu do Sejmu i Senatu wydanej w 2004 r., zagadnieniu głosowań w obwodach wyborczych utworzonych na polskich statkach morskich nie poświęcił uwagi⁸. Problematyka tworzenia obwodów na statkach morskich nie była tematem nawet komentarzy⁹ czy leksykonów¹⁰. Pogłębiona analiza tego zagadnienia nie stanowiła przedmiotu artykułów¹¹. Wyjątkiem w tym zakresie było opracowanie *M. Kijowskiego* opublikowane w 2017 r.¹² Jednak tekst tego autora odnosił się do aktualnych regulacji wyborów na gruncie KodeksWyb¹³, a punktem rozważań był przede wszystkim 2015 r., w którym odbyły się wybory prezydenckie oraz elekcja polskiego parlamentu.

W niniejszej pracy zostaną wyjaśnione nieścisłości w ustaleniach poczynionych przez przedstawicielkę doktryny¹⁴. Nieprawidłowości te polegały na podaniu niewłaściwej liczby wyborców. Zgodnie z twierdzeniem *A. Jareckiej*, „warunki tworzenia obwodów na statkach w wyborach parlamentarnych są nieco odmienne od warunków obowiązujących w wyborach prezydenckich. Obwody te można tworzyć, jeśli przebywa na statkach co najmniej 20 wyborców”. Tymczasem, wyniki badań wskazują na to, że minimalna liczba wyborców przebywających na statkach morskich warunkująca utworzenie tam obwodu wynosiła 15. A zatem, cytowana badaczka dokonała powiększenia minimalnej liczby o 5 w stosunku do obowiązującego stanu prawnego wynikającego

⁶ Dla przykładu, por. *A. Jarecka*, Zasada, s. 90–94.

⁷ *J. Buczkowski*, Powszechność wyborów, s. 7. Podobny zakres rozważań znalazł się w kolejnej pracy, por. *J. Buczkowski*, Podstawowe zasady, s. 119–123.

⁸ *A. Żukowski*, System, s. 83, 85.

⁹ Dla przykładu por. *P. Winczorek*, Komentarz, s. 223–226, 279–281.

¹⁰ *P. Czarnek*, w: *S. Serafin, B. Szmulik* (red.), Leksykon, hasło: Obwodowe komisje wyborcze, s. 105.

¹¹ Brakowało refleksji na temat głosowania na polskich statkach morskich, np. por.: *M. Rulka*, Regulacja, s. 25–54; *E. Olszewski*, Wybory, s. 39–55; *K. Składowski*, Ordynacja, s. 35–42.

¹² *M. Kijowski*, Wybory, s. 19–63.

¹³ Ustawa z 5.1.2011 r. – Kodeks wyborczy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2408 ze zm.).

¹⁴ *A. Jarecka*, Zasada, s. 93.

z art. 51 ust. 2 tekstu pierwotnego SejmOrd93¹⁵. Natomiast wersja pierwotna tekstu PrezWybU90¹⁶ w art. 22 ust. 4 ustalała minimalną liczbę 20 wyborców. A zatem, cytat ten zaświadczał o braku zachowania przez badaczkę precyzji w przekazie informacji o danych.

Problematyka ta nie stała się także przedmiotem aktualnych rozważań zamieszczonych w opracowaniach poświęconych wyzwaniom prawa wyborczego¹⁷. Z tych względów istniała potrzeba dokonania pogłębionej refleksji naukowej. Wagę wyboru tematu badań uzasadnia także to, że głosowanie na statkach morskich jest jednym ze sposobów oddawania głosu w wyborach, przewidzianym w ustawodawstwie państw obcych. W niniejszej pracy zbadane zostaną kwestie szczegółowe takie, jak np.: warunki formalno-prawne utworzenia obwodu na statkach morskich, przynależność takich obwodów do okręgów wyborczych, czy kompetencje kapitanów statków.

Autor podjął próbę kompleksowej analizy instytucji głosowania na statkach morskich w prawie polskim i jej zarysu w prawie obcym. W dotychczasowym piśmiennictwie brakuje takiego ujęcia tematu. Podczas badań ukazano wiele wątków związanych z pracami legislacyjnymi i praktyką stosowania przepisów. Co warto podkreślić, opierano się przede wszystkim na materiale źródłowym pozyskiwanym w archiwum. Ponadto, autor przeprowadził badanie w formie wywiadu z przedstawicielem armatora z zastosowaniem techniki ankiety i narzędzia badawczego kwestionariusza ankiety *on-line*. Sprawia to, że praca stanowi istotny wkład w rozwój nauki.

§ 2. Cele i pytania badawcze

Celem pracy jest przedstawienie instytucji głosowania na statkach morskich w prawie polskim i obcym. Jednocześnie podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jak kształtuje się organizacja, rozwój i podział kompetencji w zakresie przygotowania głosowania w wyborach na statkach morskich?

¹⁵ Ustawa z 28.5.1993 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1993 r. Nr 45, poz. 205 ze zm.) – akt nieobowiązujący.

¹⁶ Ustawa z 27.9.1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2010 r. Nr 72, poz. 467 ze zm.) – akt nieobowiązujący.

¹⁷ Dla przykładu *M. Zubik, J. Podkowik*, Aktualne wyzwania prawa wyborczego.

2. Jakie czynniki warunkowały przebieg procesów legislacyjnych w tym zakresie?
3. W jaki sposób przebiegały procesy legislacyjne w zakresie kwestii związanych z instytucją głosowania na statkach morskich? Jakie było miejsce elementów składających się na organizację głosowania na polskich statkach morskich w dyskusjach parlamentarnych? Na czym polegały przemiany instytucjonalno-prawne w tym zakresie?
4. Jakie trudności wynikały w związku ze stosowaniem w praktyce przepisów prawa umożliwiających głosowanie na statkach morskich?
5. Na czym polegają i jakie były (są) problemy szczegółowe związane z organizacją głosowania na statkach morskich?
6. Czy i w jakim kierunku należy zmieniać obowiązujące przepisy prawa w zakresie warunków organizacyjnych i technicznych związanych z głosowaniem na statkach morskich?

Mając na uwadze problem badawczy, przyjęto następujące hipotezy:

1. Na rozwój regulacji prawnych w zakresie organizacji głosowania w wyborach na polskich statkach morskich miała wpływ sytuacja morska w państwie.
2. Uczestnicy parlamentarnych debat nie poświęcali uwagi elementom konstruującym zagadnienia organizacji głosowania w wyborach na polskich statkach morskich.
3. Obowiązujący stan prawny w zakresie organizacji głosowania w wyborach na statkach morskich wymaga zmiany i doprecyzowania przepisów prawa.

Celem niniejszej publikacji jest wielopłaszczyznowe ukazanie kwestii głosowania w wyborach na statkach morskich. Prezentując to zagadnienie, dokonano jego systematyki chronologicznej i problemowej. W konstrukcji całości zachowany został porządek odpowiadający metodzie analizy, w której starano się ukazać tło gospodarczo-historyczne, uwarunkowania prawno-instytucjonalne oraz kwestie techniczne badanego zagadnienia. Zostanie przedstawiona ewolucja przepisów prawa dotyczących głosowania na statkach morskich. Analiza ta będzie przeprowadzona z uwzględnieniem hierarchii aktów normatywnych. Przeobrażenia współczesnych stosunków międzynarodowych znajdują swój refleks na płaszczyźnie prawnej. W związku z tym, zostaną zbądane nie tylko akty normatywne rangi konstytucyjnej, ale także dokumenty ponadnarodowe. W doktrynie wyrażono pogląd o tym, że wieloznaczność, skutkująca stosowaniem określenia „konstytucja” w różnych kontekstach, pociąga za sobą rozmaite rozumienia tej nazwy sprzed kilku wieków aż po

dzień dzisiejszy¹⁸. Jak wskazuje S. Bożyk, termin „konstytucja” oznacza najczęściej jeden akt prawny określający ustrój danego państwa¹⁹. Przedmiotem badania będzie poszukiwanie podstaw konstytucyjnoprawnych dla głosowania na statkach morskich. Dla tak określonego celu badawczego, przyjęto rozumienie konstytucji w sensie formalnym, jako zespołu norm prawnych zawartych w jednym akcie prawnym.

§ 3. Przedmiot badań

W związku z tym, że przedmiotem badań będzie zakres polskiej regulacji prawnej dotyczącej możliwości głosowania w wyborach na statkach morskich, analizie zostaną poddane: tryb tworzenia obwodów głosowania na statkach, przesłanki umożliwiające powoływanie tam komisji obwodowej, krąg podmiotów uprawnionych do skorzystania z możliwości głosowania na statkach.

W niniejszej pracy zostaną przedstawione: struktura i organizacja głosowania na polskich statkach morskich oraz kompetencje kapitana z nią związane. Autor zbada kwestie szczegółowe i porówna te, wyłaniające się na tle ustaleń historycznoprawnych. W toku prowadzonych badań zostanie dokonana analiza – najważniejszych według autora – przypadków praktycznych. Zbadane zostaną akty wykonawcze wydawane przez ministrów oraz PKW na mocy delegacji ustawowej, poczynwszy od PrezWybU90. Cezura ta, zdaniem autora, uzasadniona jest bezpośrednim ich wpływem na stan współczesnego stanu prawnego. Ukazane zostanie to, w jaki sposób akty prawne kształtowały tryb i zasady głosowania w wyborach na statkach morskich. Przedmiotem badań będzie zespół czynników materialnych, prawnych i praktycznych składających się na głosowanie w wyborach na statkach morskich jako jedna z instytucji gwarantujących realizację zasady powszechności wyborów. Zagadnienie organizacji głosowania w wyborach na statkach morskich stanowi przedmiot dociekań prowadzonych z punktu widzenia rozmaitych nauk. Dlatego też praca ma charakter interdyscyplinarny, ponieważ ujmuje problem na płaszczyźnie prawnej, historycznej i politologicznej.

W publikacji zbadam to, jakie czynniki materialne mogły wywrzeć wpływ na zakres prawnej regulacji zagadnienia organizacji głosowania na statkach morskich. W toku prowadzonych badań zwrócono szczególną uwagę na spe-

¹⁸ R.M. Małajny, Pojęcie, s. 6.

¹⁹ S. Bożyk, Konstytucja, s. 4.

cyfikę Szczecina. Pomimo że owe miasto nie leży nad morzem, lecz w jego sąsiedztwie, to otwarcie na morze oznacza otwarcie na świat i gotowość do podejmowania wyzwań²⁰. Jak podkreślał *H. Mąka*, „Szczecin jest miastem morskim. Ta jego morskość jest może nieco łagodniejsza niż np. Gdyni czy Gdańska – niemniej jest ona równie przychylna ludzkim poczynaniom na wodnym żywiole (...) To geograficzne położenie sprawia, że przeszłość, teraźniejszość i przyszłość Szczecina nierozzerwalnie związane są z morzem”²¹. Rola i znaczenie poszczególnych portów bałtyckich jest różna w zależności od lokalizacji, zaplecza, miejsca w całej gospodarce portowej państwa. Porty bałtyckie ze względu na położenie można kwalifikować m.in. jako morsko-rzeczne, jak Szczecin, Gdańsk. Leżą one w pewnym oddaleniu od morza, co oznacza dłuższą drogę dla statków morskich. Wadą takich portów jest ich niewielka głębokość, która powoduje, że duże statki nie mogą do nich zawijać. W celu zlikwidowania tej przeszkody tworzy się tzw. awanporty lub rejony położone bliżej morza pełnego i nieograniczone warunkami naturalnymi, np. Świnoujście w stosunku do Szczecina²². Głównym czynnikiem limitującym dostępność portów ujścia Odry dla statków morskich jest tor wodny Świnoujście–Szczecin. Jego głębokość determinuje możliwość zawijania do portu szczecińskiego statków o danym zanurzeniu i długości. Ograniczenia, jakie napotykał rozwój portu Szczecin, zrodziły konieczność budowy nowego portu – głębokowodnego, w Świnoujściu²³. Port jest powiązany w sposób bezpośredni i pośredni z układem instytucji, grup i zbiorowości w mieście, a poprzez nie – posiada związki strukturalne i funkcjonalne z jeszcze szerszymi układami: regionu, kraju i świata²⁴.

A zatem także te względy przemawiają za zasadnością podjęcia badań nad tytułowym zagadnieniem. Autor wyraża nadzieję na to, że wyniki jego badań dostarczą Czytelnikowi ciekawej lektury, a wnioski z nich wynikające będą mogły być wzięte pod uwagę w kształtowaniu prawodawstwa w tym zakresie.

Przedmiotem podjętych badań uczyniono wybrane problemy organizacji i przebiegu głosowania w procesie wyborów, w których uwidacznia się funkcjonowanie instytucji prawa i systemu wyborczego. Na podstawie badań, wyniesionych z nich doświadczeń oraz możliwości dalszego ich pogłębiania i rozszerzania, przedmiotem dociekań stały się kwestie szczegółowe związane z or-

²⁰ *T. Białecki*, Encyklopedia, s. V.

²¹ *H. Mąka*, Największy nad Bałtykiem, s. 5–6.

²² *J. Zaleski*, *C. Wojewódka*, Europa, s. 328–329.

²³ *D. Bernacki*, Uwarunkowania, s. 11, 14.

²⁴ *R. Woźniak*, Portowcy, s. 81.

ganizacją głosowania na polskich statkach morskich. Podjęte badania prawnempiryczne przeprowadzono z użyciem następujących technik badawczych: analizy oficjalnych dokumentów (m.in. protokołów obwodowych komisji wyborczych) i zestawień statystycznych w układach odpowiednich dla wyznaczonych celów badawczych. Ponadto, zbadano materiały organizacji politycznych i społecznych, informacje podawane przez publikatory, przeprowadzono wywiad. Z uwagi na specyfikę tematu monografii, ta ostatnia technika badawcza została zastosowana wobec osób przebywających na statkach morskich.

Wyniki badań pozwoliły na poznanie doświadczeń w zakresie funkcjonowania obowiązujących regulacji prawnych i wynikających z nich warunków organizacyjnych oraz na sformułowanie postulatów *de lege ferenda* odnośnie do tego.

§ 4. Metodologia

Autor, dążąc do uzyskania odpowiedzi na postawione pytania problemowe, wykorzystał różne metody badawcze. W przygotowaniu pracy szczególne zastosowanie znalazła metoda instytucjonalno-prawna. Ona umożliwiła zbadanie norm prawnych zawartych w aktach normatywnych uchwalonych przez parlament i uprawnione podmioty. Za pomocą tej metody analizowano strukturę i funkcjonowanie poszczególnych instytucji wyborczych mających znaczenie dla kwestii ustrojowych. Wykorzystując tę metodę, autor przedstawił założenia legislacyjne organizacji głosowania na statkach morskich, a następnie za pomocą komparacji ukazał podobieństwa i różnice występujące między założeniami legislacyjnymi towarzyszącymi poszczególnym projektom ustaw określających zasady wyborów do danych organów przedstawicielskich.

Pomocna była również metoda problemowo-historyczna, dzięki której przeprowadzono badania ukazujące czynniki materialne, składające się na tzw. zarys sytuacji morskiej w państwie przy przechodzeniu z gospodarki nakazowo-rozdzielczej do wolnorynkowej, czy celem przeanalizowania genezy uchwalenia regulacji prawnych dotyczących głosowania w wyborach na polskich statkach morskich. Dążeniem zastosowania metody historycznoprawnej było ukazanie tego, czy podstawy prawne dotyczące tytułowego zagadnienia obowiązywały w II RP, PRL i III RP. Metoda problemowo-historyczna umożliwiła poznanie zarówno głównych zagadnień, jak i chronologiczną przejrzystość opracowania. Ona posłużyła przede wszystkim do ukazania w możliwie najpełniejszy sposób czynników, które doprowadziły do przeobrażeń

polityczno-ustrojowych w Polsce. Zwrócono także uwagę na najważniejsze elementy życia politycznego.

Metodę decyzyjną zastosowano do ukazania przyczyn, przebiegu i skutków decyzji podejmowanych przez parlament w zakresie tytułowej instytucji. Wyniki tych dociekań zostały skonfrontowane ze stanem prawnym *de lege lata*. To pozwoliło ukazać, w jakim zakresie prawo zostało uchwalone w wersji zgodnej z tą proponowaną podczas dyskusji politycznych nad badanym zagadnieniem. Natomiast metodę formalno-dogmatyczną zastosowano dla zbadania poglądów przedstawicieli doktryny; metodę językową – dla dokonania analizy orzecznictwa sądowego. Metody komparatystycznej użyto dla ukazania zarysu regulacji prawnych dotyczących badanego zakresu w porządkach prawnych wybranych państw. Dzięki temu możliwe było ustalenie różnic i podobieństw występujących pomiędzy prawem polskim a obcym w zakresie badanych kwestii. Za pomocą analizy komparatywnej ukazano także przebieg procesów legislacyjnych w kwestii elementów konstruujących organizację głosowania na statkach morskich, celem stwierdzenia różnic bądź podobieństw pomiędzy nimi. Uzasadnieniem dla jej zastosowania było w ostatecznym rezultacie ustalenie cech podobnych bądź tożsamych oraz odróżniających porównywane instytucje prawa wyborczego.

Ukazany w niniejszej monografii zarys czynników materialnych w układzie chronologicznym w założeniu nie ma zastępować syntez, lecz stanowić materiał wyjściowy do dalszych prac i studiów, dając pełny obraz złożoności kształtowania się zjawisk, dynamiki ich zmian jakościowych i ilościowych.

§ 5. Chronologia

Pod względem chronologicznym monografia obejmuje lata 1945–2020. Początkowa cezura jest związana z odbudową państwa polskiego po II wojnie światowej. Zaś końcową cezurę pracy – 2020 r. z odniesieniem do nowelizacji KodeksWyb dokonanej w styczniu 2023 r. – zdeterminowała dostępność materiałów koniecznych do jej napisania. A zatem, zakres czasowy został wyznaczony na podstawie kryterium merytorycznego, uzależnionego od treści przepisów prawa stanowiących w badanym okresie.

§ 6. Struktura pracy

Konstrukcja pracy opiera się na układzie chronologiczno-problemowym. Jej celem było ukazanie ewolucji instytucji głosowania w wyborach na statkach morskich w prawie polskim. Tak określone dążenie zdeterminowało chronologiczny charakter narracji, a jako drugorzędny – problemowy. Wybór taki wynikał z szerokiego zakresu tematycznego oraz potrzeby przejrzystego przedstawienia rozwoju elementów konstruujących badaną instytucję. W założeniu, układ chronologiczny ukazuje w całości przebieg rozwoju detali składających się na warunki prawno-organizacyjne tytułowej instytucji. Analiza w każdym rozdziale została poprzedzona zarysowaniem sytuacji morskiej w Polsce. Przy czym przez pojęcie sytuacji morskiej w przekonaniu autora należy rozumieć historyczno-prawne, gospodarcze i polityczne uwarunkowania zmierzające do wykorzystania nadmorskiego położenia państwa.

Praca składa się z pięciu rozdziałów, wstępu, zakończenia i bibliografii.

Rozdział I – Problem głosowania na polskich statkach morskich w latach 1945–1989 – składa się z czterech podrozdziałów. Pierwszy dotyczy sytuacji morskiej w Polsce w latach 1945–1989. Zamysłem autora było to, aby w wyczerpujący sposób ukazać tło decyzji politycznych o przyjęciu podstaw prawnych umożliwiających głosowanie na polskich statkach morskich. W toku prowadzenia badań szczególną uwagę poświęcono „sytuacji morskiej” na obszarze dzisiejszego Pomorza Zachodniego po II wojnie światowej. W podrozdziale drugim poddano analizie zakres regulacji prawnej źródeł powszechnego prawa wyborczego w Polsce w latach 1945–1989. Zbadano akty normatywne, respektując ich hierarchię, w ujęciu chronologicznym – celem ukazania ewolucji przepisów prawa dotyczących głosowania w wyborach na polskich statkach morskich oraz wynikającego z nich zakresu regulacji. Ponadto, przelizowano archiwalia z wyborów do Sejmu PRL i rad narodowych z 30.5.1965 r. dostępne w Archiwum Państwowym w Szczecinie. Wnioski wynikające z badania archiwalnych protokołów komisji wyborczych są istotne dla tematu badań. Prezentowane wyniki badań mają ważne znaczenie poznawcze – dostarczają danych na temat przebiegu głosowania na statkach morskich, liczby osób uprawnionych do głosowania, czy frekwencji wyborczej. W podrozdziale trzecim ukazano poglądy doktryny na temat konstytucji i ustaw wyborczych uchwalanych w badanym okresie. Zaś w czwartym podrozdziale zamieszczono wnioski. Wypada podkreślić, że PRL to oficjalna nazwa państwa polskiego w latach 1952–1989, dlatego też w intytlacji rozdziału drugiego odstąpiono

od tej nomenklatury. Przedział czasowy rozważań zamieszczonych w rozdziale pierwszym zamyka 1989 r. Uzasadnienia dystynkcji czasowej należy upatrywać w zmianie nazwy państwa z PRL na RP, która dokonana została na mocy nowelizacji Konstytucji PRL ustawą z 29.12.1989 r.²⁵

W rozdziale II – Problem głosowania na polskich statkach morskich w latach 1990–2000 – pomieszczono rozważania zawarte w trzech podrozdziałach. Pierwszy dotyczy sytuacji morskiej w Polsce w latach 1990–2000. W podrozdziale drugim poddano analizie zakres regulacji prawnej źródeł prawa wyborczego w Polsce w latach 1990–2000. Zbadano przebieg procesu legislacyjnego, treść uchwalonych aktów normatywnych, przepisy wykonawcze do ustawy i praktykę wyborczą oraz archiwalia. Zwieńczeniem rozważań są wnioski. Spod przyjętej cezury końcowej wyłaniają się archiwalia dotyczące wyborów Prezydenta RP z 2005 r. Do organizacji przebiegu tej elekcji stosowano przepisy badanej PrezWybU90.

Rozdział III – Problem głosowania na polskich statkach morskich w latach 2001–2020 – także skonstruowany jest z trzech podrozdziałów. W podrozdziale pierwszym ukazano sytuację morską w Polsce w latach 2001–2020. W drugim przeanalizowano zakres regulacji prawnej dotyczącej głosowania w wyborach na polskich statkach morskich. Z uwagi na obszerność regulacji, dokonano tego, podobnie jak w rozdziale II, w ujęciu chronologicznym, uwzględniającym także prawo stanowione przez PKW. Taki zabieg pozwolił uwypuklić rozwój stopnia szczegółowości zagadnienia głosowania w wyborach na polskich statkach morskich w przepisach prawa wyborczego. Zbadane zostały projekty aktów normatywnych, przebieg procesów legislacyjnych, nowelizacje, przepisy wykonawcze do ustaw, praktyka wyborcza i poglądy doktryny. Przeanalizowane zostały archiwalia wyborcze dostępne w zasobach Archiwum Państwowego w Szczecinie, a także dane dotyczące przebiegu głosowań na statkach morskich. Autor poczynił krótkie rozważania wynikające z nowelizacji KodeksWyb dokonanej na mocy ZmKodeksWybU23²⁶ w odniesieniu do badanych kwestii. Celem rozdziałów I, II i III było ukazanie ewolucji badanej instytucji w prawie polskim. Natomiast w rozdziale IV zostały zidentyfikowane problemy związane z organizacją tytułowego głosowania. Autor przeanalizo-

²⁵ Ustawa z 29.12.1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. Nr 75, poz. 444) – akt nieobowiązujący.

²⁶ Ustawa z 26.1.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 497 ze zm.).

wał je w kolejności ustalonej według jego subiektywnego poczucia ich istotności w tym zakresie.

Rozdział IV – Problemy związane z organizacją i przebiegiem procesu wyborczego na statkach morskich – składa się z trzynastu podrozdziałów. W pierwszym analizowane są karnomaterialne aspekty związane z głosowaniem na polskim statku morskim. Zbadano wzajemne oddziaływanie prawa karnego materialnego, procesowego i morskiego, obowiązki kapitana statku na gruncie morskiego prawa karnego, rozważania zakończono wnioskami. W trzecim podrozdziale Karnoprosesowe aspekty związane z głosowaniem na polskim statku morskim przeanalizowano takie zagadnienia, jak: właściwość miejscowa, termin na złożenie pisma, zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa i karnoprosesowy status kapitana statku morskiego. Rozważania wieńczą wnioski. Czwarty podrozdział Prawnomorskie aspekty związane z głosowaniem na statku morskim zawiera analizę elementów konstruujących to zagadnienie, takich jak pojęcia: statku morskiego, przynależności państwowej, bandery, kapitana statku, załogi statku, zwierzchnictwa okrętowego, armatora. W podrozdziale piątym zawarto refleksję nad rozwojem prawa morza, zaś w szóstym dokonano analizy polskiego prawa morskiego (pojęcia armatora, czy problemu kryterium własności statków jako warunku organizacji głosowania na polskich statkach morskich). Siódmy podrozdział został poświęcony statusowi administracyjnoprawnemu kapitana statku w procesie organizacji głosowania. Zbadano w nim funkcje kapitana statku wynikające z KM²⁷, zagadnienie statusu kapitana statku jako funkcjonariusza publicznego, pozycję kapitana statku na gruncie KodeksWyb, dokumentowanie przebiegu podróży statku morskiego. Ósmy podrozdział poświęcony jest problemowi głosowania niebyłego, dziewiąty – zagadnieniu środków łączności na statku morskim, dziesiąty – głosowaniu za pomocą Internetu. Podrozdział jedenasty dotyczy problemu przestrzegania podstawowych zasad prawa wyborczego w związku z organizacją procesu wyborczego na statkach morskich (zasady tajności głosowania, równości, powszechności, uczciwości). W nim także przeanalizowano raporty misji obserwacji OSCE ODIHR o głosowaniu na statkach morskich w polskich wyborach. Podrozdział dwunasty dedykowany jest problemowi głosowania na platformach wiertniczych. Zaś podrozdział trzynasty Kierunek pożądanych zmian prawno-organizacyjnych w zakresie przygotowania i przebiegu procesu wyborczego na statkach morskich zawiera rozważania wokół takich zagadnień, jak wprowadzenie możliwości głosowania przy użyciu In-

²⁷ Ustawa z 18.9.2001 r. – Kodeks morski (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1309).

ternetu, kwalifikacja obwodu „statkowego” do okręgu wyborczego, problem głosowania na platformach wiertniczych, wnioski z przeprowadzonych badań archiwalnych i wywiadu.

Rozdział V – Problem głosowania w wyborach na statkach morskich w ujęciu ponadnarodowym, międzynarodowym i obcym – w podrozdziałach od drugiego do czwartego przedstawia najważniejsze wyborcze regulacje ponadnarodowe kolejno: w systemie powszechnym ochrony praw człowieka, RE i UE. Natomiast piąty podrozdział Instytucja głosowania w wyborach na statkach morskich w wybranych państwach – prezentuje tę problematykę w prawodawstwie Królestwa Norwegii, Republiki Litwy, Bułgarii, Chorwacji, Ukrainy. W nim także przeanalizowano raporty misji obserwacji ODIHR OSCE o głosowaniu na statkach morskich w wyborach w tych państwach. Celem rozważań poczynionych w tym rozdziale stało się ukazanie zarysu tendencji występujących w prawodawstwie wybranych państw, a także ustalenie ewentualnych podobieństw pomiędzy nimi a prawem polskim. Całość pracy wieńczy zakończenie.

§ 7. Materiał badawczy

Istotnym materiałem badawczym wykorzystanym przy przygotowywaniu niniejszej pracy były źródła archiwalne, tj. dokumenty wyborcze wytworzone przez administrację publiczną oraz morską, związaną ze Szczecinem i okolicą. W związku z tym autor, dążąc do udzielenia odpowiedzi na postawione pytania problemowe, przeprowadził kwerendę w Archiwum Państwowym w Szczecinie. Większość dokumentów pozyskanych z Archiwum została wytworzona w formie korespondencji między kapitanami statków, przedstawicielem armatora a organami wyborczymi, co miało istotny wpływ na stopień trudności przeprowadzonej analizy. Na podstawie kwerendy akt pozostających w zasobach Archiwum przeprowadzonej w listopadzie i grudniu 2022 r. zbadano archiwalia dotyczące organizacji i przebiegu głosowań na polskich statkach morskich, a dotyczące różnych rodzajów elekcji na przestrzeni lat. Niejednokrotnie archiwalia były pozbawione przejrzystości, a informacje w nich zawarte – sprzeczne i niespójne, co znacząco utrudniało badania.

Ważne znaczenie dla pracy mają źródła drukowane, takie jak Dziennik Ustaw, Monitor Polski, sprawozdania scenograficzne z posiedzeń Sejmu i biuletyny z posiedzeń parlamentarnych komisji, druki sejmowe. Do istotnej grupy materiału badawczego wykorzystanego przez autora należy zaliczyć prace na-

ukowe. Jak dotychczas, nie ukazało się opracowanie analizujące instytucję głosowania na statkach morskich w prawie polskim i obcym. W historiografii Polski istnieje zaledwie kilka opracowań naukowych poświęconych temu problemowi. Jednak prace te bardzo ogólnie omawiają głosowanie w wyborach na statkach morskich, nie zwracając uwagi na kompleks zagadnień z tym związanych. Dążąc do ukazania znaczenia ponadnarodowego instytucji głosowania w wyborach na statkach morskich, w badaniach wykorzystano również międzynarodowe raporty z obserwacji wyborów.

Na uwagę zasługują też teksty opublikowane na łamach czasopisma *Autobusy*, poruszającego problematykę ekonomicznych i technicznych aspektów transportu zbiorowego, które okazały się pomocnym materiałem badawczym w trakcie prowadzonych badań. W tym kontekście, za cenne należy uznać artykuły poświęcone środkom łączności na statkach morskich czy polskim platformom wiertniczym. Autor pracy, zwracając uwagę na decyzje legislacyjne towarzyszące uchwalaniu poszczególnych ustaw wyborczych, starał się ukazać przyczyny ich podjęcia. W tym celu, uzupełniającym materiałem badawczym okazały się sprawozdania z prac legislacyjnych, w których publikowano wypowiedzi osób zaangażowanych w proces stanowienia prawa. Cennych ustaleń badawczych dostarczyło regionalne czasopismo poświęcone zagadnieniom technicznym, ekonomicznym i prawnym żeglugi, portów i hydrotechniki morskiej – *Szczecin. Miesięcznik Pomorza Zachodniego* wydawane w latach 1957–1962, a od 1963 r. – *Przegląd Zachodniopomorski*. W pozyskanych przez autora materiałach badawczych znalazła się również netografia.

Autor wyraża nadzieję, że analiza dokumentów organów administracji wyborczej, orzecznictwa sądowego, dokonana w układzie chronologicznym, uwzględniającym hierarchię źródeł prawa, przyjęta struktura pracy i metodologia pozwolą ukazać ewolucję prawa wyborczego w odniesieniu do badanego zagadnienia.

Podczas prowadzonych badań poznałem wiele osób, które wspierały mnie i inspirowały. Pragnę wyrazić Im serdeczną wdzięczność za życzliwość, pomoc i opiekę naukową. Składam serdeczne ukłony pracownikom Archiwum Państwowego w Szczecinie, z którego zasobów korzystałem. Słowa wdzięczności za życzliwość i okazane wsparcie pragnę skierować pod adresem władz rektorskich Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Pana Dyrektora Instytutu Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Szczecińskiego – dr. hab. *Tomasza Cza-*

piewskiego, prof. US, a także Pani Dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego – dr hab. *Eweliny Cała-Wacinkiewicz*, prof. US.

W okresie wykonywania korekty, 2.12.2023 r. zmarł Mój Tata, któremu dedykuję tę książkę. Mamie dziękuję za wszystko.

Szczecin, czerwiec 2024 r.

Radosław Zych

Rozdział I. Problem głosowania na polskich statkach morskich w latach 1945–1989

§ 1. Sytuacja morska w Polsce w latach 1945–1989

W 1945 r. stan dewastacji w świnoujskim porcie był niemal całkowity. Kanały portowe i tor wodny były przepełnione zatopionymi statkami¹. Pogłębianie toru wodnego Szczecin–Świnoujście ukończono w 1957 r., zwiększając jego przepustowość dla statków².

Po II wojnie światowej przyznano Polsce wybrzeże długości 524 km, co stanowi ok. 15% jej linii granicznej, z trzema dużymi (Gdańsk, Gdynia, Szczecin) i kilkoma mniejszymi portami, co uczyniło Polskę państwem – w pełni tego słowa znaczeniu – morskim³. Przyłączenie ziem zachodnich i północnych do Polski po II wojnie światowej zwiększyło długość polskiego wybrzeża morskiego i stworzyło, korzystniejsze niż w okresie międzywojennym, warunki do rozwoju gospodarki morskiej⁴.

Tuż po zakończeniu działań wojennych w portach odzyskanego wybrzeża nie było ani jednego statku pod białą-czerwoną banderą. Zostały one albo zaanektowane przez hitlerowskiego okupanta, bądź też ewakuowane za granicę, zwłaszcza do Wielkiej Brytanii, gdzie brały czynny udział u boku aliantów w transportowej obsłudze wojska. Jednym z najważniejszych zadań polityki żeglugowej było sprowadzenie do kraju polskich załóg, statków i zarządów towarzystw żeglugowych z Wielkiej Brytanii⁵. W okresie powojennym należało odbudować porty⁶.

¹ A. Drywa, *Żegluga promowa*, cz. 1, s. 194.

² K. Kostrzewa, R. Zaremba, *Port szczeciński*, s. 27.

³ L. Gelberg (red.), *Zagadnienia prawne*, s. 4; K. Bobowski, *Dzieje Polski*, s. 174.

⁴ S. Łach, *Osadnictwo*, s. 163.

⁵ I. Michalków, *Wybrane problemy polityki żeglugowej*, s. 173–174.

⁶ I. Michalków, *Wybrane problemy polityki rybołówstwa*, s. 86.